

Беларускі фактар у дзейнасці Універсітэта Стэфана Баторыя ў Вільні (1919–1939)

А. І. Мастыка

аспірант,

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы

Беларуская прысутнасць ва Універсітэце Стэфана Баторыя (УСБ) у Вільні ў 1919–1939 гг. звязваецца ў айчынай гістарыяграфіі выключна з дзейнасцю беларускіх студэнцкіх арганізацый, а найперш Беларускага студэнцкага саюза (БСС), які з 1920 г. аб'ядноўваў студэнтаў-беларусаў гэтага ўніверсітэта. Аднак беларускі аспект ва УСБ не абмяжоўваецца толькі прадстаўніцтвам беларускага студэнцтва.

У артыкуле пад беларускім фактарам мы будзем разумець:

- беларускую прысутнасць як у студэнцкім асяроддзі, так і ў прафесарска-выкладчыцкім складзе УСБ;
- формы арганізацыі беларускай супольнасці і асветніцка-даследчыя асяродкі, якія займаліся беларусказнаўствам;
- беларускае пытанне як даследчыцкую праблему ў навуковай і культурна-асветніцкай дзейнасці УСБ.

Студэнцкі кантынгент УСБ быў самы шматэтнічны ў параўнанні з астатнімі вышэйшымі школамі міжваеннай Польшчы. Паводле ўніверсітэцкай статыстыкі, колькасць палякаў часам складала крыху больш за 60 % ад агульнай колькасці студэнтаў. Асноўную масу няпольскай меншасці складалі студэнты-яўрэі – больш за 20 %, далей ішлі рускія, беларусы, літоўцы і ўкраінцы [1, с. 63]. Такая поліэтнічнасць была абумоўлена нацыянальна-культурнымі асаблівасцямі рэгіёна былога ВКЛ. Кіраўніцтва ўніверсітэта вымушана было лічыцца з такой

шматэтнічнай спецыфікай і, у адрозненне ад практык іншых універсітэтаў, не абмяжоўвала доступ ва ўніверсітэт няпольскім групам насельніцтва, што магло справакаваць незадаволенасць і выступленні з боку нацменшасцей. З іншага боку, такія абмежаванні маглі пагоршыць агульны ўзровень адукацыі студэнцтва, бо абітурыенты хрысціянскага паходжання часта саступалі ва ўзроўні падрыхтоўкі іўдзеям. Таму адміністрацыя УСБ імкнулася захоўваць баланс і ўлічвала нацыянальны кампанент у сваёй культурна-асветніцкай дзейнасці.

Што тычыцца беларускай прысутнасці сярод студэнтаў УСБ, то, паводле ўніверсітэцкай статыстыкі, група беларусаў па нацыянальнасці і роднай мове не перавышала 3 % за ўвесь час існавання ўніверсітэта. У 1930-я гг. гэта было прыблізна каля 80–100 чалавек на навучальны год. Аднак статыстыка не дае дакладных дадзеных аб нацыянальнай ідэнтычнасці студэнтаў, бо з 1927/1928 навучальнага года апублікаваная ўніверсітэцкая статыстыка замест нацыянальнасці змяшчала толькі дадзеныя аб роднай мове, што, відавочна, не заўсёды супадала з нацыянальнай тоеснасцю студэнта. Напрыклад, у асабовых справах сустракаюцца выпадкі, калі навучэнец пазначае нацыянальнасць як беларускую, а роднай мовай называе рускую [2].

Паводле спісаў сяброў БСС, агульная колькасць студэнтаў, якія падалі дэкларацыю на ўступленне ў арганізацыю, складала каля 270 асоб за ўвесь час існавання. Аднак гэта лічба ставіць толькі ніжнюю мяжу, якая вызначае колькасць студэнтаў-беларусаў, бо не ўсе студэнты беларускага паходжання з'яўляліся членамі БСС. Па нашых прыблізных падліках колькасць студэнтаў, якія прайшлі праз УСБ і свядома пазначалі сваю нацыянальнасць як беларускую, складала каля 300 чалавек, але рэальная колькасць этнічных беларусаў, верагодна, была істотна большая [2, с. 129]. Напрыклад, толькі студэнтаў праваслаўнага веравызнання ва УСБ у 1937/1938 навучальным годзе было 411 чалавек, што амаль на 100 болей, чым усіх разам узятых беларуска- і рускамоўных студэнтаў за той жа год. Гэта азначае, што вялікая частка навучэнцаў праваслаўнага веравызнання пазначала сваёй роднай мовай польскую, што можа сведчыць пра моўную асіміляцыю гэтай групы. Аднак жаданне падкрэсліць сваю «польскасць» таксама магло быць выклікана і прычынамі меркантильнага характару.

Беларуская моладзь, нягледзячы на сваю нешматлікасць, у грамадскім жыцці ўніверсітэта адразу прадэманстравала сваю актыўнасць. Яшчэ ў 1920 г. узнікае «Гурток студэнтаў беларусаў», дзейнасць якога афіцыйна была зацверджана Сенатам УСБ у снежні 1921 г. пад назвай «Беларускі студэнцкі саюз». Магчымасць студэнцкай моладзі задаволіць патрэбу ў грамадска-культурнай актыўнасці была забяспечана шырокімі акадэмічнымі свабодамі і аўтаноміяй ўніверсітэтаў, якія былі гарантаваны вышэйшай школе ў міжваеннай Польшчы. Згодна з правам на самаарганізацыю, студэнты маглі ствараць уласныя

таварыствы, мэты якіх былі разнастайнымі: ад навуковай і асветніцкай працы да спартыўных і музычных гурткоў. Дзейнасць студэнцкіх арганізацый рэгламентавалася статутам 1920 г. «Аб акадэмічных школах» Міністэрства адукацыі Польшчы. Нягледзячы на тое, што правы і аўтаномія ўніверсітэтаў абмяжоўваліся ў наступных рэдакцыях статута – 1933 і 1937 гг., магчымасць да самаарганізацыі і культурна-асветніцкай дзейнасці, у тым ліку на нацыянальнай ніве, захоўвалася [3]. Таму БСС, у адрозненне ад іншых нацыянальных арганізацый, большасць з якіх была зачынена польскімі ўладамі ў другой палове 1930-х гг., працягваў сваё існаванне і актыўную працу да моманту ліквідацыі самога УСБ у 1939 г.

Пэўным паказчыкам развіцця беларускага студэнцкага руху з'яўляецца праяўленне яго актыўнасці ў разнастайных арганізацыйных формах і кірунках. Акрамя БСС, існавала яшчэ пяць беларускіх таварыстваў: Таварыства прыяцеляў беларусаведы, Студэнцкая карпарацыя «Скарынія», Беларускае студэнцкае таварыства імя Ф. Скарыны, Беларускае студэнцкае краязнаўчае таварыства, Саюз студэнтаў-народнікаў імя Ф. Багушэвіча. Апошнія тры ўзніклі і існавалі хутчэй фармальна, а таму хутка былі рэарганізаваны, у той час як Таварыства прыяцеляў беларусаведы (ТПБ) і Студэнцкая карпарацыя «Скарынія» з'яўляліся заўважнымі і дзейнымі аб'яднаннямі. Хаця гэтыя арганізацыі былі самастойнымі структурамі, аднак генетычна звязанымі з БСС, бо абедзве ўзніклі ў пачатку 1930-х гг. і іх заснавальнікамі былі прадстаўнікі БСС. Пэўны час частка сяброў БСС адначасова ўваходзіла ў склад «Скарыніі», але з-за канфлікту паміж прадстаўнікамі карпарацыі і часткай сяброў БСС скарынаўцы мусілі выйсці са складу БСС.

Калі гаварыць пра ТПБ, то гэта было навуковае кола, напрамкам навукова-даследчай дзейнасці якога было беларусазнаўства. ТПБ было створана актыўнымі дзеячамі БСС. У яго склад пераважна ўваходзілі сябры Саюза, якія імкнуліся больш паглыблена займацца навуковай справай. Варта адзначыць, што такая разнастайнасць формаў арганізацыі сярод прадстаўнікоў нацыянальнай меншасці УСБ была ўласцівая толькі студэнтам яўрэйскага паходжання, але гэтая група была значна больш прадстаўнічай ва ўніверсітэце. А вось, напрыклад, літоўцы, украінцы і расіяне не мелі ўласных навуковых таварыстваў.

Выкладчыцкія кадры УСБ у пачатку 1920-х гг. складаліся ў большасці з людзей, якія прыязджалі з іншых рэгіёнаў Польшчы ці Аўстра-Венгрыі. Асобы мясцовага паходжання складалі чвэрць ад агульнага складу. У 1930-х гг. УСБ усё часцей пачаў прымаць на працу сваіх выпускнікоў або тых, хто пасля атрымання дыплама іншых польскіх або замежных ВНУ вярталіся ў пошуках працы на радзіму [1, с. 99–100].

У прафесарска-выкладчыцкім складзе назіралася монаэтнічнасць – пераважная большасць навукоўцаў мелі польскае паходжанне. Пры гэтым УСБ вылучаецца надзвычайна высокай прысутнасцю выкладчыкаў

з яўрэйскімі каранямі. Напрыклад, чатыры кафедры на медыцынскім факультэце ўзначальвалі прафесары яўрэйскага паходжання [4, с. 183], што не характэрна для польскіх універсітэтаў таго часу, дзе панавалі антысеміцкія настроі.

Беларускае прадстаўніцтва ў прафесарска-выкладчыцкім асяроддзі было ўвогуле нязначнае. Аднак у акадэмічнай супольнасці было шмат выхадцаў з тэрыторыі Заходняй Беларусі, і сярод іх панавалі «краёвыя» настроі. Частка рэктараў мелі мясцовыя карані. Напрыклад, Віктар і Вітольд Станевічы, А. Янушкевіч, В. Якавіцкі, М. Здзяхоўскі паходзілі з зямель былога ВКЛ, да таго ж М. Здзяхоўскі быў вядомым прадстаўніком кансерватыўна-краёвай ідэалогіі ў міжваеннай Вільні [5]. Першапачаткова частка польскай акадэмічнай супольнасці падтрымлівала ідэі «краёвасці» і выступала за магчымасць для беларусаў і літоўцаў вывучаць сваю гісторыка-культурную спадчыну і мову, выкладаць на ёй. Таму, нягледзячы на тое, што, зыходзячы з уніфікацыйнай палітыкі Міністэрства адукацыі Польшчы, дамінавала канцэпцыя нацыянальнага польскага ўніверсітэта, мясцовыя мовы вывучаліся і выкладаліся ва УСБ.

Упершыню беларускія моўныя курсы з'явіліся практычна адразу пасля адкрыцця ўніверсітэта (у 1920/1921 і 1921/1922 навучальным годзе) пад кіраўніцтвам прафесара М. Масоніуса [6, с. 70–72]. На той момант гэта быў ужо вядомы філосаф і педагог, які паходзіў з Навагрудчыны. Нягледзячы на свае польскія карані, М. Масоніус актыўна далучыўся да развіцця беларускай адукацыі пасля абвяшчэння Беларускай Народнай Рэспублікі ў 1918 г.: удзельнічаў у распрацоўцы праекта ўніверсітэта ў Мінску, выкладаў на курсах беларусазнаўства і г. д. Ён жа арганізаваў вывучэнне беларускай мовы ва УСБ. Аднак пасля таго, як у 1922/1923 навучальным годзе М. Масоніус заняў пасаду дэкана гуманітарнага факультэта, выкладанне беларускай мовы прыпынілася, відаць, з-за таго, што прафесар не мог сумяшчаць курс мовы з асноўнымі абавязкамі.

Беларускае студэнцтва добра разумела важнасць існавання курсаў беларускай мовы, а больш шырока – неабходнасць комплекснага вывучэння беларускай праблематыкі ва УСБ. Таму ў 1927 г. урад БСС звяртаецца з прапановай да Сената аб стварэнні ва УСБ кафедры беларусазнаўства [7, с. 319]. У 1929/1930 навучальным годзе на гуманітарны факультэт для правядзення заняткаў і даследаванняў у галіне беларускай філалогіі быў прыняты мовазнавец Ян Станкевіч [8].

З прыходам Я. Станкевіча пачынаецца станаўленне беларускай лінгвістыкі. Падчас працы ва УСБ мовазнавец падрыхтаваў некалькі работ па беларускім мовазнаўстве, правёў палявыя даследаванні беларускіх дыялектаў. З 1938/1939 навучальнага года ён пачаў выкладаць курс па найноўшай беларускай літаратуры. Таксама беларускі філолаг актыўна супрацоўнічаў з ТПБ, заахвочваючы моладзь да вывучэння і даследавання сваёй мовы.

Асобнай увагі заслугоўвае ТПБ, якое ўзнікла ў пачатку 1931 г. Яго дзейнасць была звязана з арганізацыяй навуковых сходаў, вывучэннем і аналізам вядомых беларускіх твораў, выданнем уласных распрацовак і матэрыялаў па гісторыі, мове, літаратуры і этнаграфіі, азнаямленнем з архівамі, музеямі, бібліятэкамі, беларускім тэатрам і прэсай, арганізацыяй бібліятэкі, падтрыманнем сувязей з беларускімі гурткамі польскіх універсітэтаў [9, с. 4].

Пад кіраўніцтвам Я. Станкевіча, які з'яўляўся навуковым кіраўніком секцыі мовазнаўства, было арганізавана вывучэнне заходнебеларускіх дыялектаў. Маладыя даследчыкі павінны былі збіраць дыялектычныя асаблівасці рэгіёна. Дзеля гэтых мэт ТПБ быў выдадзены «Апытальнік для збірання дыялектычных і некаторых агульных асаблівасцей беларускага (крывіцкага) языка» Я. Станкевіча і яго метадычны дапаможнік «Нашто і як збіраць геаграфічныя і асабовыя назвы беларускія?». У сядзібе сваёй арганізацыі беларускія студэнты мелі ўласную навуковую бібліятэку, якая налічвала сотні тамоў, дзе, акрамя разнастайнай літаратуры, утрымліваўся «Збор этнаграфічных і языказведных матэрыялаў» [10, с. 29–30].

Выбітным студэнцкім дзеячам, які пэўны час узначальваў ТПБ, быў гісторык літаратуры Станіслаў Станкевіч – выпускнік кафедры польскай філалогіі УСБ. Ён абараніў магістарскую дысертацыю на тэму «Беларускі элемент у творах Элізы Ажэшкі». Падчас навучання ва УСБ належаў да БСС, быў яго старшынёй. Аўтар першага кароткага нарыса «Гісторыі Беларускага студэнцкага руху». У якасці асістэнта праводзіў семінары па польскай філалогіі на кафедры паланістыкі. Пасля абароны доктарскай дысертацыі на тэму «Беларускія элементы ў польскай рамантычнай паэзіі ч. I да 1830 года» ў 1936 г. ён быў прыняты на кафедру славянскай філалогіі УСБ. Пісаў паэтычныя творы і перакладаў польскую літаратуру на беларускую мову [11, с. 179–180].

Адной з асветніцкіх задач універсітэта, мяркуючы па яго акадэмічнай накіраванасці, было ўсебаковае развіццё рэгіёназнаўства паўночна-ўсходняга краю. Па сутнасці, універсітэт быў створаны для забеспячэння рэгіёна кваліфікаванымі кадрамі і ўзбагачэння навуковых ведаў пра яго. Да таго ж існавалі пэўныя інтэлектуальныя лакуны ў сістэматычных навуковых ведах аб рэгіёне, звязаныя з адсутнасцю якіх-небудзь значных навукова-даследчых цэнтраў у краі на працягу цэлага стагоддзя. Таму студэнтам часта даводзілася атрымліваць веды аб сваім рэгіёне, асабліва ў першае дзесяцігоддзе, выключна з замежных падручнікаў, напісаных пераважна на нямецкай і рускай мовах. Але сітуацыя хутка змянілася.

Асабліва актыўна рэгіянальныя даследаванні праводзіліся ў галіне гуманітарных навук, у адукацыйных праграмах ўводзіліся адпаведныя курсы. Так, дысцыпліны па вывучэнні гісторыі і краязнаўства рэгіёна былі ўведзены ў першыя гады работы ўніверсітэта, найперш акцэнт рабіўся на вывучэнне

гісторыі і дзяржаўнага ладу ВКЛ. З 1919/1920 навучальнага года на гуманітарным факультэце гісторык асветы Л. Яноўскі чытаў прадмет «Гісторыя Віленскага ўніверсітэта», а курс «Агляд гісторыі Літвы і Беларусі» выкладаў вядомы гісторык Ф. Канечны. У наступныя гады Ф. Канечны выкладаў курсы «Гісторыя ўсходніх славян», «Эканамічныя асновы гісторыі Польшчы і Русі» і інш. Акрамя таго, на факультэце выкладаліся розныя гістарычныя прадметы па гісторыі ВКЛ, напрыклад, прафесарам Я. Івашкевічам «Гісторыя Літвы ў XVIII–XIX ст.», прафесарам С. Касцялкоўскім «Унутраная гісторыя Літвы з часоў Станіслава Аўгуста», а лекцыі па гісторыі дзяржаўнага і прававага ладу ВКЛ чытаў прафесар С. Эранкройц адначасова студэнтам гістарычнага факультэта і факультэта права [6, с. 70–75]. У 1933 г. на факультэце права і грамадскіх навук было створана адмысловае аддзяленне гісторыі Літоўскага права. Паводле статута гэта даследчае аддзяленне павінна было займацца вывучэннем гісторыі палітычнага ладу і судовага права ВКЛ у перыяд да падзелу Рэчы Паспалітай. Яго кіраўніком быў С. Эранкройц [12, с. 786–788].

Варта таксама адзначыць дзейнасць Навукова-даследчага інстытута Усходняй Еўропы пры УСБ (створаны ў 1930 г.), адным з заснавальнікаў якога таксама быў прафесар С. Эранкройц. Інстытут займаўся даследаваннямі грамадска-палітычнай сітуацыі ва Усходняй Еўропе, галоўным чынам у краінах, якія ўваходзілі ў склад СССР, г. зн. асноўнай сферай даследаванняў была саветалогія. Супрацоўнікам інстытута быў Севярын Віслаух, які паходзіў са шляхецкай сям'і з тэрыторыі Заходняга Палесся. Ён праводзіў даследаванні па праблемах нацыянальных меншасцей, адказваў за так званы нацыянальны сектар. Даследаванні С. Віслауха былі сканцэнтраваны ў асноўным на вывучэнні беларусаў і іх сацыяльна-эканамічнага становішча ў Польшчы, праблемах палітычных стасункаў улад з беларускай супольнасцю [13].

На гуманітарным факультэце праводзіліся філалагічныя даследаванні ўсходнеславянскіх моў і дыялектаў, балцкай філалогіі. У сферы беларускага мовазнаўства даследаваннямі займаўся ўжо згаданы доктар Я. Станкевіч. Даследаванні, якія мелі дачыненне да праблематыкі беларускай філалогіі, праводзіліся і ў межах літуаністыкі, развіццём якой ва УСБ займаўся прафесар Я. Атрэмбскі. Яго вучаніца Галіна Турская вывучала асаблівасці польскай мовы на паўночна-ўсходнім паграніччы, адметнасці мовы твораў А. Міцкевіча, уплыў на яе літоўскай і беларускай моў. У 1931 г. кафедру славянскай філалогіі ўзначаліў прафесар Эрвін Кашмідэр, які на сваіх занятках праводзіў аналіз беларускамоўных тэкстаў, вывучаў асаблівасці беларускай граматыкі [11, с. 175]. Апроч навуковага інтарэсу да беларусістыкі, ён цікавіўся беларускім нацыянальным рухам, з'яўляўся куратарам БСС і ТПБ. Адначасова Э. Кашмідэр быў рэдактарам часопіса «Baliticoslavica», які выдаваўся Навукова-даследчым інстытутам Усходняй Еўропы,

прысвечанага міждысцыплінарным даследаванням балцка-славянскага пагранічча. У часопісе друкаваліся беларускія дзеячы Я. і С. Станкевічы і А. Луцкевіч [11, с. 179–180].

Важны ўклад у развіццё этнаграфіі Заходняй Беларусі зрабіў этналагічны асяродак УСБ, які спецыялізаваўся на даследаванні польска-літоўска-беларускага пагранічча. У 1924 г. у Вільні было створана аддзяленне этналогіі. Галоўным арганізатарам і ініцыятарам этнаграфічных даследаванняў была доктар Цэзарыя Эранкройц, якая чытала студэнтам лекцыі па этнаграфіі на гуманітарным факультэце [6, с. 79–80]. Вынікам яе дзейнасці стала арганізацыя Этнаграфічнага музея ў 1925 г., які адначасова з’яўляўся і даследчым цэнтрам па збіранні і вывучэнні пераважна этнаграфічнага і фальклорнага матэрыялу пераважна на тэрыторыях былога Вялікага Княства Літоўскага. У 1934 г. кіраўніком кафедры этналогіі быў прызначаны прафесар Казімір Машыньскі – найбуйнейшы аўтарытэт у галіне славянскай этнаграфіі [14, с. 13].

Студэнцкае навуковае Таварыства студэнтаў-этнолагаў (заснавана ў 1925 г.) таксама адыграла вялікую ролю ў развіцці беларусазнаўства ва УСБ, у дадзеным выпадку этнаграфіі і фальклору. У гэтым асяродку сфарміравалася група маладых даследчыкаў, якія пазней зрабілі свой уклад у развіццё беларускай навукі і культуры. Актыўнымі сябрамі гэтага таварыства былі студэнты Мар’ян Пецюкевіч, Генадзь Цітовіч, Антон Шукелойц, Уладзімір Галубовіч, Севярын Віслаух. Акрамя навуковых сустрэч, бібліятэчна-бібліяграфічных прац і збору этнаграфічных матэрыялаў шляхам апытання рэспандэнтаў паштовай рассылкай, сябры таварыства ўдзельнічалі ў этнаграфічных экспедыцыях, у выніку якіх былі здабыты экспанаты для музея і фотадакументацыя. Палявыя матэрыялы збіраліся ў архіве таварыства [6, с. 80–81].

Сябры таварыства збіралі матэрыялы для «Атласа народнай культуры ў Польшчы» – першага такога атласа ў Еўропе, распрацоўкай якога займаўся К. Машыньскі. Даследаванне прыводзілася ў тым ліку ў 25 пунктах на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Сярод маладых беларускіх этнолагаў школы Машыньскага можна вылучыць Антона Шукелойца, які пасля двух гадоў навучання на гуманітарным факультэце пачаў працаваць у Этнаграфічным музеі УСБ. Ён збіраў этнаграфічныя матэрыялы, звязаныя з сельскай гаспадаркай. На падставе этнаграфічных даследаванняў студэнтамі былі прадстаўлены навуковыя працы: А. Шукелойц «Народная гаспадарка ў Ашмянскім павеце», Г. Цітовіч «Народная музыка паўночна-ўсходняй Польшчы», У. Галубовіч «Прымітыўная тэхніка ганчарства на паўночна-ўсходніх тэрыторыях Польшчы» [14, с. 21–22].

Гаворачы аб этнаграфічных даследаваннях, варта вярнуцца да дзейнасці этнаграфічнага аддзела ТПБ. Яго актыўнымі ўдзельнікамі былі ўжо згаданыя М. Пецюкевіч і А. Шукелойц. У 1938 г. у зборы этнаграфічных матэрыялаў таварыства налічвалася

23 прадметы, у лінгвістычным зборы – 8 адзінак [9]. Этнаграфічныя матэрыялы збіраліся на падставе дапаможніка «Увагі дзеля запісвання беларускае народнае творчасці і абрадаў», апублікаванага ў 1933 г. М. Пецюкевічам. Дапаможнік акрамя анкет утрымліваў старанна распрацаваныя падрабязныя інструкцыі, як праводзіць апытанне на месцах і дакументаваць фальклор.

Другім важным музеем, які дэманстраваў здабыткі старажытнасці рэгіёна, быў Археалагічны музей. З 1933 г. пад кіраўніцтвам Хэлена Цэгак-Галубовіч (асістэнт музея, археолаг) праводзіліся палявыя работы па рэгістрацыі і ахове дагістарычных помнікаў, а таксама раскопкі ў Вільні і яе ваколіцах. У 1933–1937 гг. даследаванні праводзіліся ў Навагрудскім і Віленскім паветах. У музеі былі аддзелы: дагістарычныя калекцыі, помнікі егіпецкай і грэчаскай археалогіі і помнікі гістарычнай эпохі [6, с. 82]. У 1934 г. па ініцыятыве Х. Цэгак пры музеі было створана Археалагічнае студэнцкае таварыства. Сярод актыўных сяброў таварыства быў У. Галубовіч, адзначаны раней у сувязі з дзейнасцю студэнтаў-этнолагаў, археолаг і этнограф, у 1932–1937 гг. – супрацоўнік Археалагічнага музея. У 1930-х гг. разам з жонкай Х. Цэгак-Галубовіч ён праводзіў раскопкі, а таксама этнаграфічныя палявыя даследаванні ў Заходняй Беларусі. З 1944 г. быў навуковым супрацоўнікам Інстытута гісторыі АН БССР, удзельнічаў у археалагічных раскопках у Мінску, але ў канцы 1946 г. выехаў у Польшчу [15, с. 83].

Важнае значэнне для развіцця выяўленчага мастацтва Заходняй Беларусі меў факультэт мастацтва УСБ. Яго заснавальнікам і першым дэканам быў славуны жывапісец Фердынанд Рушчыц. Творчая спадчына гэтага мастака прызнаецца сваёй як польскай, так і беларускай культурай, бо шматлікія сюжэты яго твораў прысвечаны беларускаму краю і яго народнай культуры. Вучнямі творчай майстэрні Ф. Рушчыца былі такія вядомыя ў далейшым заходнебеларускія мастакі, як Язэп Горыд, Пётр Серыевіч, Міхаіл Сяўрук.

Графік і жывапісец Я. Горыд вучыўся ва УСБ у пачатку 1920-х гг., з’яўляўся вядучым мастаком і карыкатурыстам сатырычнага часопіса «Маланка», афармляў многія беларускія выданні міжваеннага часу. Пасля 1928 г. працягваў мастацкую адукацыю ў Парыжы. У 1930-я гг. прымаў актыўны ўдзел у выставачным жыцці Польшчы. Загінуў у пачатку вайны ў Варшаве ў 1939 г. [16, с. 102].

П. Серыевіч паступіў на мастацкі факультэт УСБ яшчэ ў 1921 г., але ў сярэдзіне 20-х гг. паехаў удасканальваць сваё майстэрства ў Кракаўскую акадэмію мастацтваў. Вярнуўся ў Вільню ў 1926 г. З’яўляўся сябрам БСС, яго ілюстрацыямі аздабляўся студэнцкі друк. Пасля вайны застаўся працаваць у Вільні. Стваральнік адметнага мастацкага вобраза К. Каліноўскага, якому прысвяціў некалькі сваіх твораў.

М. Сяўрук быў залічаны на факультэт мастацтва УСБ у 1927 г. Скончыў яго ў 1933 г. З’яўляўся сябрам

БСС. Падчас вучобы займаўся ў майстэрні знакамітага віленскага мастака Людаміра Сляндзінскага, загадчыка кафедры манументальнага жывапісу УСБ. Займаўся прыкладнай і станковай графікай. У Вільні канца 30-х гг. быў даволі вядомым партрэтystам. Пасля вайны жыў у Нясвіжы, з 1946 г. – сябра Саюза мастакоў БССР [16, с. 106–107].

Усе пералічаныя вышэй адукацыйныя курсы і навукова-даследчыя цэнтры, якія рэалізаваліся і дзейнічалі ва УСБ, фарміравалі ў студэнтаў пэўныя гісторыка-культурныя ўяўленні пра родны край. Характэрнымі былі і навуковыя інтарэсы студэнтаў-беларусаў, якія можна прасачыць на падставе тэматык выніковых дыпломных работ. Іх адметнасцю з’яўляецца тое, што большасць з іх прысвечаны пытанням, якія так ці інакш закранаюць заходнебеларускую праблематыку. Нават медыкі і студэнты сельскагаспадарчага факультэта вывучалі разнастайнасць прыроднай флоры рэгіёна: адны для фармацэўтычных патрэб, другія з мэтай даследавання ўрадлівасці культур, іх кліматычнай устойлівасці і г. д.

Подсумоўваючы, адзначым, што УСБ ставіў мэтай падрыхтоўку кваліфікаваных кадраў і развіццё навукі для паўночна-ўсходняга рэгіёна Польшчы, які, па сутнасці, з’яўляўся тэрыторыяй Заходняй Беларусі, таму ў яго дзейнасці прысутнічаў і беларускі фактар, які не абмяжоўваўся толькі наяўнасцю ў студэнцкай супольнасці беларусаў. Пры УСБ існавалі беларускія студэнцкія арганізацыя і таварыствы, якія праводзілі актыўную грамадскую і культурную дзейнасць. У навукова-даследчай сферы Віленскага ўніверсітэта існавала шмат акадэмічных асяродкаў – асобныя кафедры, навуковыя таварыствы, музеі, якія займаліся вывучэннем беларускай праблематыкі. Дзякуючы накіраванасці УСБ на рэгіёназнаўства тэмы, звязаныя з рознымі кірункамі беларусазнаўства, былі прадстаўлены ў вучэбных праграмах і курсах, асабліва па гуманітарных дысцыплінах.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Srebrakowski, A.* Studenci Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w świetle danych statystycznych / *A. Srebrakowski // Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia.* – 2002. – № 155. – S. 55–67.
2. *Мостыка, А.* Студенты-белорусы университета Стефана Батория в Вильно согласно статистическим и пер-

сональным данным: состав, социальное происхождение, национальная самоидентификация / *А. Мостыка // Białoruskie Zeszyty Historyczne.* – Białystok, 2018. – № 50. – S. 121–144.

3. *Jastrzębski, J.* Reforma jędrzejewicza w państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej. Wzmocnienie prerogatyw władz państwowych / *J. Jastrzębski // Zeszyty naukowe uniwersytetu jagiellońskiego. Prace Historyczne.* – 2011. – Z. 138. – S. 159–176.

4. *Przeniosło, M.* Maksymilian Rose (1883–1937) – pioneer of brain research, Professor of the Stefan Batory University in Vilnius / *M. Przeniosło, P. Kądziała // Almanach Historyczny.* – 2020. – T. 22. – S. 181–198.

5. *Бардах, Ю.* Літоўскія палякі і іншыя народы гістарычнае Літвы. Спроба сістэмнага аналізу / *Ю. Бардах // Штудыі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага / Ю. Бардах.* – Мінск: Беларус. гіст. агляд, 2002. – С. 336–368.

6. *Gawrońska-Garstka, M.* Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Uczelnia ziem północno-wschodnich drugiej Rzeczypospolitej (1919–1939) w świetle źródeł / *M. Gawrońska-Garstka.* – Poznań: Wydawnictwo Rys. – 2016. – 370 s.

7. Літоўскі цэнтральны дзяржаўны архіў (ЛЦДА). – Ф. 175. Воп. 1. Спр. ІА574.

8. ЛЦДА. – Ф. 175. Воп. 1. Спр. ІВb690.

9. ЛЦДА. – Ф. 175. Воп. 15. Спр. 7.

10. Студэнская думка: часопіс беларускага студэнства. – Вільня, 1935. – № 1(15). – 32 с.

11. *Zienkiewicz, T.* Białorusini na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie: (rekonstrukcja) / *T. Zienkiewicz // Acta Polono-Ruthenica.* – 2004. – T. 9. – S. 173–183.

12. *Tarkowski, M.* Główne kierunki pracy badawczej profesorów Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie / *M. Tarkowski // Przegląd Wschodni.* – 2011. – Z. 4(44). – S. 785–806.

13. *Ilgiewicz, H.* Szkoła Nauk Politycznych przy Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w Wilnie (1930–1939) / *H. Ilgiewicz // Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy.* – 2014. – T. 13/14. – S. 30–47.

14. *Engelking, A.* Z dziejów wileńskiego ośrodka etnograficznego w dwudziestoleciu międzywojennym. W stronę profesjonalnych badań terenowych pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego / *A. Engelking // W krainie wielu tradycji. Badania etnograficzne na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim w XX i początkach XX wieku.* – Warszawa-Suwałki, 2014. – S. 9–38.

15. *Srebrakowski, A.* Wileńscy naukowcy we Wrocławiu / *A. Srebrakowski // Nauka w powojennym Wrocławiu 1945–2015: w 70. rocznicę powstania polskiego środowiska naukowego we Wrocławiu.* – Wrocław, 2015. – S. 45–67.

16. *Гваздзёў, С.* Звесткі пра мастакоў-беларусаў у фондах Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Літвы / *С. Гваздзёў // Выяўленне, сумеснае выкарыстанне і вяртанне архіўных, бібліятэчных і музейных каштоўнасцей, якія захоўваюцца ў замежных краінах.* – Мінск, 1999. – С. 99–108.

Анатацыя

У артыкуле асвятляецца прысутнасць беларускага фактара ва Універсітэце Стэфана Баторыя ў Вільні. Выяўляюцца прадстаўнічасць беларусаў у студэнцкім і выкладчыцкім асяроддзі, формы арганізацыі беларускага студэнцтва. Прыводзяцца прыклады таго, як беларуская праблематыка была прадстаўлена ў даследчай і адукацыйнай дзейнасці ўніверсітэта і працах асобных навукоўцаў. Адзначаюцца акадэмічныя асяродкі УСБ, якія займаліся вывучэннем беларускага мовазнаўства, этнаграфіі і фальклору, гісторыі, развіццём выяўленчага мастацтва.

Abstract

The article covers the presence of the Belarusian factor at the Stefan Batory University in Vilnius. The representation of Belarusians in student and professorial communities, forms of organization of Belarusian students are clarified. Examples of how Belarusian issues have been presented in the research and educational activities of the university and the research of individual scientists are given. The academic centers of the USB, which studied Belarusian linguistics, ethnography, folklore, history, and the development of fine arts, are noted.